KATTALAR TA’LIMIDA INNOVATSION VA INTERAKTIV PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Nurmetova Muhayyo Matlatibovna,
A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti,
Kattalar ta’limi magistranti
muhayyonurmetova950@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada kattalar ta’limi (andragogika) jarayonida innovatsion va interaktiv pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari tadqiq etilgan. XXI asrda globallashuv va axborotlashuv sharoitida uzluksiz ta’limning ahamiyati, xorijiy (AQSh, Germaniya, Yevropa Ittifoqi) tajribalar va zamonaviy rivojlanish tendensiyalari qiyosiy tahlil qilingan. Tadqiqot maqsadi kattalar o‘qishining andragogik xususiyatlari bilan mos pedagogik yechimlarni asoslashdir. Ushbu maqolada kattalarni o‘qitishda an’anaviy pedagogikadan farqli o‘laroq, andragogik yondashuvlarning zarurati, raqamli ta’lim platformalari va interfaol metodlarning samaradorligi ilmiy asoslab berilgan.*

Kalit so‘zlar: *kattalar ta’limi, andragogika, innovatsion texnologiyalar, interaktiv metodlar, uzluksiz ta’lim, xalqaro tajriba, raqamli transformatsiya, umrbod ta’lim (lifelong learning).*

Аннотация: *В данной статье изучаются научные и теоретические основы использования инновационных и интерактивных педагогических технологий в процессе обучения взрослых (андрагогии). Проводится сравнительный анализ важности непрерывного образования в контексте глобализации и информатизации XXI века, зарубежного (США, Германия, Европейский Союз) опыта и современных тенденций развития. Цель исследования – обоснование педагогических решений, соответствующих андрагогическим особенностям обучения взрослых. В статье научно обосновывается необходимость андрагогических подходов в обучении взрослых, в отличие от традиционной педагогики, эффективность цифровых образовательных платформ и интерактивных методов.*

Ключевые слова: *образование взрослых, андрагогика, инновационные технологии, интерактивные методы, непрерывное образование, международный опыт, цифровая трансформация, обучение на протяжении всей жизни.*

Научные и теоретические основы инновационных и интерактивных педагогических технологий в образовании взрослых

Нурметова Мухайё Матлатибовна,
Национальный институт педагогических навыков имени А.Авлони, магистрантка по специальности “Образование взрослых”

Scientific and theoretical foundations of innovative and interactive pedagogical technologies in adult education

Nurmetova Muhayyo Matlatibovna,
Master’s student in Adult Education National Institute of Pedagogical Skills named after A. Avloni

Abstract: *This article studies the scientific and theoretical foundations of using innovative and interactive pedagogical technologies in the process of adult education (andragogy). It analyzes the importance of continuous education in the context of globalization and informatization in the 21st century, as well as foreign (USA, Germany, European Union) experiences and modern development trends in a comparative manner. The purpose of the research is to substantiate pedagogical solutions that are consistent with the andragogical characteristics of adult education. The article scientifically substantiates the need for andragogical approaches in adult education, as opposed to traditional pedagogy, the effectiveness of digital educational platforms and interactive methods.*

Keywords: *adult education, andragogy, innovative technologies, interactive methods, continuous education, international experience, digital transformation, lifelong learning.*

XXI asrning o'ziga xos xususiyati bilimlarning tez o'sishi, yangilanishi va yangi kasblarning paydo bo'lishi bilan tavsiflanadi. Ilmiy-texnikaviy inqilob va globallashuv jarayonlari mutaxassislarning bilimi va malakasining tez eskirishiga olib kelmoqda. Tadqiqotlarga ko'ra, oliy ta'lim muassasasi bitiruvchisining olgan bilimlari 5-6 yil ichida yarmiga, ba'zan esa 97% gacha eskiradi [1]. Bu holat insoniyat oldiga "umrbod ta'lim olish" (lifelong learning) ehtiyojini ko'ndalang qilib qo'ydi. Shu munosabat bilan dunyoda kattalar ta'limiga (andragogika) bo'lgan ehtiyoj keskin o'sa boshladi.

Bugungi zamonaviy ta'lim tizimining asosiy unsurlaridan biri bu, shubhasiz, innovatsion va interaktiv pedagogik texnologiyalardir. An'anaviy pedagogik yondashuvlar endilikda katta yoshli o'quvchilarni zamonaviy jamiyat talablariga tayyorlashda yetarli emas. Andragogika – kattalar ta'limi sohasi sifatida ta'limni tashkil etish amaliyotini o'rganadi va uning samaradorligi ta'limning ehtiyojiga aylanishiga asoslanadi [2]. Katta yoshdagi insonlar o'ziga xos hayotiy tajribaga, aniq maqsadlarga va o'z-o'zini boshqarish xususiyatiga ega bo'lganliklari sababli, ularni o'qitishda interfaol metodlar, elektron ta'lim vositalari, integratsiyalashgan yondashuvlar va zamonaviy texnologik yechimlardan foydalanish talab etiladi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi kattalar ta'limida innovatsion va interaktiv pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslarini o'rganish, xalqaro tajribalarni (AQSh, Yevropa) tahlil qilish va O'zbekiston ta'lim tizimiga joriy etish bo'yicha zamonaviy tendensiyalarni ochib berishdan iborat.

Mazkur maqolani yoritish jarayonida ilmiy bilishning mantiqiylik, tarixiylik, izchillik, obyektivlik va qiyosiy tahlil usullaridan keng foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosi sifatida xorijiy olimlardan M.Sh.Noulz (M. Knowles), A.Kapp, E.Torndayk (E.Thorndike), J.Dyui (J.Dewey) kabi olimlarning andragogika va pragmatik ta'lim bo'yicha ilmiy izlanishlari olindi [3]. Xususan, Malkolm Noulzning "Kattalar ta'limining zamonaviy amaliyoti. Andragogika pedagogikaga qarshi" nomli fundamental asaridagi tamoyillar tahlil qilindi.

Shuningdek, xalqaro tajribani o'rganish maqsadida AQSh, Germaniya va Yevropa Ittifoqi davlatlarining ta'lim modellari, xususan, Yevropa Katta yoshdagilar ta'limi assotsiatsiyasi (EAEA) va DVV International (Nemis xalq universitetlari assotsiatsiyasi) tashkilotlarining hisobotlari va loyihalari o'rganildi [4]. Zamonaviy tendensiyalarni aniqlashda YUNESKOning "Ta'lim bo' yicha global monitoring hisoboti" (GEM report) va raqamli ta'lim platformalari (Coursera, Udemy)

faoliyati statistik va analitik jihatdan ko‘rib chiqildi.

“Andragogika” atamasi birinchi marta 1833-yilda nemis olimi Aleksandr Kapp tomonidan fanga kiritilgan bo‘lib, u kattalarni o‘qitish amaliyotidagi ilk g‘oya sifatida o‘rganilgan. XX asrga kelib, amerikalik olim E.Torndaykning “Kattalarni o‘qitish psixologiyasi” asari bu sohaning ilmiy poydevorini mustahkamladi [5]. Biroq, andragogikani mustaqil fan va ta’lim modeli sifatida shakllantirgan olim Malkolm Noulz hisoblanadi. U katta yoshdagi insonlarning o‘ziga xos xususiyatlarini 6 ta asosiy tamoyilga ajratadi:

1. **Bilish ehtiyoji (Need to know):** Kattalar nimani o‘rganishlari kerakligini va bu bilim ularga amaliyotda qanday foyda keltirishini bilishni xohlaydilar.

2. **O‘z-o‘zini boshqarish (Self-concept):** Kattalar mustaqil qaror qabul qilishga va o‘z ta’lim jarayonini o‘zlari boshqarishga intiladilar.

3. **Hayotiy tajriba (Experience):** Kattalar boy hayotiy va kasbiy tajribaga ega bo‘lib, bu ta’lim jarayonida asosiy resurs bo‘lib xizmat qiladi.

4. **O‘qishga tayyorgarlik (Readiness to learn):** Ularning o‘qishga tayyorgarligi ijtimoiy rollari va kasbiy vazifalarini bajarish zarurati bilan bog‘liq.

5. **O‘quv yo‘nalishi (Orientation to learning):** Kattalar ta’limi fanga emas, balki muammolarni hal qilishga qaratilgan bo‘ladi.

6. **Motivatsiya (Motivation):** Tashqi omillardan ko‘ra (maosh, lavozim), ichki motivatsiya (o‘z- o‘zini hurmat qilish, hayot sifatini yaxshilash) kuchliroq rol o‘ynaydi [6].

Innovatsion pedagogik texnologiyalar – bu ilg‘or g‘oyalarga, zamonaviy ilmiy yondashuvlarga asoslangan, o‘quvchilarda faollik, ijodkorlik, mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish kabi kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan o‘qitish usulidir [7]. Kattalar ta’limida quyidagi texnologiyalar eng yuqori samaradorlikni ko‘rsatmoqda:

Interfaol o‘qitish metodlari: “Aqliy hujum” (Brainstorming), keys-stadi (Case-study), rolli o‘yinlar va guruhlarda ishlash. Bu metodlar kattalarning tajribasini o‘rtoqlashishiga va muammolarni jamoaviy hal qilishiga imkon beradi. DVV International tashkilotining O‘zbekistondagi filiali tomonidan o‘tkazilgan “Kattalar ta’limida interaktiv metodlar” seminarlarida ham aynan shu metodlarning andragogik ahamiyati ta’kidlangan [8].

Modulli ta’lim texnologiyasi: Ta’lim mazmunini mustaqil o‘zlashtirishga qulay bo‘linmalarga (modullarga) ajratadi. Katta yoshli insonlar ish va oila bilan band bo‘lganliklari sababli, qisqa muddatli, aniq maqsadga yo‘naltirilgan modulli kurslar ular uchun eng maqbul variant hisoblanadi.

Raqamli va masofaviy ta’lim texnologiyalari: Raqamli texnologiyalar (LMS tizimlari, MOOC platformalari) ta’limni makon va zamonga bog‘liqlikdan xalos etdi. Coursera, edX kabi platformalar orqali kattalar o‘zlariga qulay vaqtda global ta’lim resurslaridan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘ldilar [9].

Amerika Qo‘shma Shtatlari (AQSh) tajribasi: AQSh ta’lim tizimining o‘ziga xosligi uning pragmatikligidadir. Ular nazariy bilimga emas, balki amaliy bilimga ko‘proq e’tibor berishadi. AQShda kattalar ta’limi uzluksiz ta’lim (Continuing Education) doirasida universitetlar qoshidagi maxsus markazlar, korporativ universitetlar va jamoat kollejlari (Community colleges) orqali amalga oshiriladi. Shuningdek, AQShda inklyuziv ta’lim siyosati kuchli rivojlangan bo‘lib, barcha qatlamlar, jumladan, nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun ham ta’lim olish imkoniyatlari texnologiyalar yordamida kengaytirilgan [10].

Yevropa va Germaniya tajribasi: Yevropada ta'lim boshqaruvi xilma-xil modellarga ega bo'lib, "Umrbod ta'lim" (Lifelong learning) konsepsiyasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Germaniya modeli ko'p darajali ta'lim, kasbiy tayyorgarlik (dual ta'lim tizimi) va sifatga urg'u berishi bilan ajralib turadi. Germaniyada xalq universitetlari (Volkshochschule) tarmog'i mavjud bo'lib, ular kattalarga til o'rganishdan tortib, raqamli savodxonlikkacha bo'lgan keng ko'lamli kurslarni taklif etadi [11]. Erasmus + dasturi esa Yevropa Ittifoqi doirasida kattalar ta'limi bo'yicha tajriba almashish va innovatsiyalarni joriy etishni moliyalashtiradi.

Zamonaviy tendensiyalar: YUNESKOning Sun'iy intellekt etikasi bo'yicha tavsiyalarida ta'kidlanganidek, bugungi kunda ta'lim jarayonlariga sun'iy intellekt (SI) va katta ma'lumotlar (Big Data) kirib kelmoqda. Bu esa kattalar ta'limida shaxsiylashtirilgan (personalized) o'quv traektoriyalarini yaratish imkonini bermoqda. Shuningdek, raqamli transformatsiya sharoitida kiber-sotsializatsiya va raqamli savodxonlikni oshirish global tendensiyaga aylandi [12].

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, kattalar ta'limida innovatsion va interaktiv texnologiyalarni qo'llash shunchaki o'qitish vositalarini o'zgartirish emas, balki butunlay yangi pedagogik (aniqrog'i, andragogik) madaniyatni shakllantirishni talab qiladi. An'anaviy pedagogikada o'qituvchi bilim manbai va boshqaruvchi bo'lsa, andragogikada o'qituvchi (moderator, fasilitator, tyutor) ta'lim oluvchining mustaqil izlanishiga yordam beruvchi hamkorga aylanadi.

O'zbekiston sharoitida kattalar ta'limi tizimini (malaka oshirish, qayta tayyorlash, kasb-hunarga o'qitish) rivojlantirishda bir qator muammolar ko'zga tashlanadi. G.Bekmuradovaning tadqiqotlarida ta'kidlanganidek, ba'zi hollarda malaka oshirish kurslarida hamon an'anaviy, ma'ruzaga asoslangan (pedagogik) yondashuv saqlanib qolmoqda, bu esa katta yoshli tinglovchilarning ehtiyojlarini to'la qondirmaydi [13]. Kattalar ta'limida demokratik va insonparvarlik munosabatlarining yetishmasligi, o'qituvchining diktatorligi ta'lim samaradorligini pasaytiradi.

Ushbu muammolarni hal etish uchun xalqaro tajribaga tayangan holda quyidagilarni amalga oshirish zarur: Birinchidan, malaka oshirish tizimida ishlaydigan professor-o'qituvchilarning o'zlarini andragogika tamoyillari va interaktiv metodlar bo'yicha o'qitish (masalan, DVV International tajribasi asosida). Ikkinchidan, o'quv dasturlarini nazariyadan ko'ra amaliyotga, muammoli vaziyatlarni hal qilishga (Problem-based learning) yo'naltirish. Uchinchidan, raqamli ta'lim platformalarini keng joriy etish orqali ishdan ajralmagan holda (on-the-job training) ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish.

Shuningdek, global ta'lim (Global Education) tendensiyalariga mos ravishda, kattalar ta'limida nafaqat kasbiy ko'nikmalarni (hard skills), balki yumshoq ko'nikmalarni (soft skills) – tanqidiy fikrlash, jamoada ishlash, moslashuvchanlikni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion texnologiyalarni qo'llash muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, kattalar ta'limida innovatsion va interaktiv pedagogik texnologiyalardan foydalanish davr talabi va uzluksiz ta'lim tizimi samaradorligining asosiy kafolatidir. Andragogika nazariyasi shuni isbotlaydiki, katta yoshdagi insonlar passiv tinglovchi bo'la olmaydi; ular o'z ta'lim jarayonining faol ishtirokchisi va ijodkori bo'lishlari kerak.

Tadqiqot natijalari va xalqaro tajriba tahlili asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi:

• Kattalar ta'limi dasturlari M. Noulzning andragogik tamoyillari asosida, tinglovchilarning hayotiy tajribasi va amaliy ehtiyojlarini inobatga olgan holda ishlab chiqilishi shart.

• Interaktiv metodlar (keys-stadi, loyihaviy ta’lim) va modulli yondashuv kattalar ta’limida eng yuqori natija beruvchi texnologiyalar hisoblanadi.

• AQSh va Yevropa (Germaniya) tajribasi shuni ko‘rsatadiki, davlat, xususiy sektor va jamoat tashkilotlarining hamkorligi (masalan, dual ta’lim, xalq universitetlari) umrbod ta’lim tizimini rivojlantirishning eng maqbul yo‘lidir.

• Raqamlashtirish va sun’iy intellekt texnologiyalari kattalar ta’limini individuallashtirish va ommalashtirish uchun mislsiz imkoniyatlar yaratmoqda.

Kelgusida O‘zbekistonda kattalar ta’limi tizimini modernizatsiya qilishda andragogik kompetensiyaga ega kadrlarni tayyorlash, korporativ ta’limni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash va raqamli ta’lim muhitini takomillashtirish bo‘yicha amaliy chora-tadbirlar ishlab chiqilishi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Bekmuradova G.M. (2022). Kattalar ta’limi tizimini rivojlantirish muammolari va tendensiyalari. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(9), 5-10.

2. Nimatova M.S., Beshimova M. (2023). Kattalar ta’limida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanishning o‘ziga xos jihatlari. *Science and Research*, Toshkent amaliy fanlar universiteti.

3. Fayzullayev R. (2023). Kattalar ta’limi va andragogika nazariyasi va amaliyotining rivojlanish tarixi. O‘quv-uslubiy majmua. TIQXMMI.

4. Namangan davlat universiteti. (2024). *Andragogika*.O‘quv qo‘llanma. Namangan.

5. Boymirzayeva Sh.O. (2025). Ta’limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. *Q o‘qon universiteti ilmiy jurnali*.

6. Knowles, M. S. (1980). *The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy*. Cambridge Adult Education.

7. Odilova N., Nurmatova M. (2022). Amerika Qo‘shma Shtatlari ta’lim tizimi. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*.

8. DVV International Uzbekistan. (2023). “Kattalar ta’limida interaktiv metodlar” mavzusida seminar-trening materiallari. Huquqni muhofaza qilish akademiyasi.

9. Sobirovna S.Y. (2025). Raqamli ta’lim platformalarining ahamiyati va kelajakdagi rivojlanish tendensiyalari. *INCOP*.

10. Gulyamova N.G. (2024). Ta’limda boshqaruvning Yevropa tajribasining ilmiy-nazariy asoslari. *Cyberleninka*.

11. YUNESKO. (2022). Sun’iy intellekt etikasi bo‘yicha tavsiya. SHS/BIO/PI/2021/1.

12. Rustamovich H.A. (2026). Andragogik yondashuv asosida mediakompetentlikni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. *Cyberleninka*.

13. Norboyeva A. (2022). Kattalarni o‘qitishning zamonaviy metodlari. *Ilmiy maqolalar to‘plami.*